

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

УДК 364-787.2:323.113(477)-054.7

doi: 10.20998/2227-6890.2024.1.14

О.В. ГРИБКО, Ж.В. ХАРКІВСЬКА-ДЗЮБА

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ-МІГРАНТІВ У НОВОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ПОРТУГАЛІЇ)

У статті вивчаються інтеграційні та адаптаційні процеси українців, особливо тих, що мають статус тимчасового захисту, для зрозуміння їхньої взаємодії з новим соціокультурним середовищем (на прикладі Португалії). Висвітлено питання взаємодії українців-мігрантів з батьківщиною, їх соціальна підтримка. Аналітичні висновки були зроблені на основі проведеного «Великого дослідження громади в Португалії», що проводилося в рамках проєкту «Розвиток української громади за кордоном під час війни Росії проти України» (у спільній взаємодії з Посольством України у Португальській Республіці та Українською асоціацією у Португалії Associação «Descoberta de momentos», у період з 15 листопада до 25 грудня 2023 р.).

Ключові слова: біженці, війна, адаптація біженців до соціокультурних умов, українська діаспора, інтеграція біженців, громадськість.

O. V. GRYBKO, Z. V. KHARKIVSKA-DZIUBA

SOCIAL SUPPORT OF MIGRANT CITIZENS OF UKRAINE IN THE NEW SOCIO-CULTURAL ENVIRONMENT (ON THE EXAMPLE OF PORTUGAL)

This article studies the integration and adaptation processes of Ukrainians, especially those with the status of temporary protection, in order to understand their interaction with the new socio-cultural environment (using the example of Portugal). The issue of the interaction of Ukrainian migrants with their homeland, their social support is highlighted. Analytical conclusions were drawn on the basis of the "Great Research of the Community in Portugal", which was carried out as part of the project "Development of the Ukrainian Community Abroad during the War of Russia against Ukraine" (in cooperation with the Embassy of Ukraine in the Portuguese Republic and the Ukrainian Association in Portugal Associação "Descoberta de momentos", in the period from November 15 to December 25, 2023).

Key words: refugees, war, adaptation of refugees to socio-cultural conditions, Ukrainian diaspora, integration of refugees, public.

Постановка проблеми. Українські біженці в Португалії стикаються з суттєвими проблемами інтеграції та співпраці з діаспорою та державою. По-перше, відмова української діаспори приймати їх в громади обумовлена відсутністю молодих лідерів, нестачею управлінського досвіду, ресурсів та знань, що ускладнює їхню соціальну інтеграцію.

Додатково, недостатня співпраця держави з діаспорою, відсутність програм та бюджетів на розвиток громад за кордоном, ускладнює створення сприятливого середовища для інтеграції біженців. Відсутність відповідних інструментів для участі в громадянському житті, а також відсутність програм неформальної освіти та низький рівень громадянської свідомості збільшують соціокультурні бар'єри та обмежують можливості біженців активно взаємодіяти з новим оточенням.

Ці колективні фактори створюють складність для біженців у власній інтеграції, взаємодії з громадою та збереженні зв'язку з культурною спадщиною, що може мати важливі наслідки як для їхнього благополуччя, так і для сприяння взаєморозумінню та розвитку в суспільствах обох країн.

Ця проблема не лише порушує соціокультурний вимір, але й може мати серйозні економічні та соціальні наслідки для обох країн – України та Португалії. Невдала інтеграція може призвести до економічної та культурної ізоляції біженців, а також втрати їхнього потенціалу як активних учасників української діаспори та партнерів у розвитку взаємовигідних відносин між країнами. Така ситуація вимагає комплексного підходу та ефективних стратегій для покращення інтеграції та

збереження зв'язку біженців зі своєю рідною країною.

Війна Росії проти України триває з 2014 року, що сильно вплинуло на відтік української інтелектуальної еліти та інтелігенції в країни Європи та світу. Дані Центру економічних стратегій зазначають, що з моменту повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., кількість міжнародних біженців сягнула станом на кінець червня 2023 р. 5,6 – 6,7 млн українців [7].

Після повномасштабного вторгнення в Португалії перебуває значна кількість українців – близько 42 тисяч осіб, з яких 57,390 отримали статус тимчасового захисту [4]. Ці данні свідчать про значний вплив подій на міграційні процеси та підкреслюють важливість уважного підходу до подальшого прогнозування ситуації, зокрема, щодо майбутнього українців за кордоном. Це викликає питання про те, як краще реагувати на цю ситуацію, щоб забезпечити добробут та соціальний захист українців у міграційному контексті, а також як це може впливати на майбутнє України та стратегію повернення громадян в країну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями історії становлення української діаспори у світі та їхньої ролі у розвитку взаємовигідних відносин між країнами опікувались такі вітчизняні науковці як С. Лазебник, Л. Лещенко, Ю. Макар, В. Маркус. Утім, у працях цих авторів не розглянуто сучасний стан справ, – а саме розширення українських діаспор за рахунок біженців від бойових дій з 2014 р., а надто з 2022 р.

Також підручням нашого дослідження стали напрацювання Ф. Фукуями, який вивчав становлення громадянського суспільства та розвитку соціального капіталу (при виокремленні теоретичних підходів до розвитку громад за кордоном).

Метою статті є висвітлення та аналіз об'єктивних даних щодо настроїв на повернення в Україну наших громадян, які перебувають в Португалії на тимчасовому захисті.

Виклад основного матеріалу. В історії формування сучасної української діаспори можна виокремити чотири хвилі масового переселенського руху з України. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. почалася п'ята хвиля. Перша хвиля еміграції з України (остання чверть XIX ст. – початок Першої світової війни) була зумовлена переважно соціально-економічними причинами. Другий масовий відтік частини населення за межі своєї батьківщини припав на період між двома світовими війнами і був викликаний соціально-економічними та політичними обставинами. Друга світова війна та її наслідки викликали третю хвилю масової української еміграції, майже винятково політичну. Четверта хвиля міграції припала на кінець XX ст. і мала, передусім, соціально-економічний характер [5].

П'ята хвиля міграції з України за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (станом на 28 березня 2023 р.) досягла 5 млн 8,28 тис. біженців, зареєстрованих для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах

захисту в Європі [4]. Значна кількість українських громадян, приблизно 42 тисячі осіб – представників української трудової міграції нараховувалася в Португалії до 23 лютого 2022 р. Після повномасштабного вторгнення, за даними португальської влади, статус тимчасового захисту отримало 57,390 громадян України, 34,602 жіночої статі та 22,788 чоловічої статі [10].

За цими даними можна побачити, що значна кількість українців, які перебувають в Португалії, отримали статус тимчасового захисту після вторгнення. Це створює необхідність уважного вивчення та розробки стратегій для інтеграції цієї великої групи мігрантів в португальське суспільство. Розвиток громади та забезпечення їхніх потреб та прав стане важливим аспектом роботи як з українською діаспорою, так і з португальським урядом для забезпечення стабільності та добробуту українських громадян.

Розвиток громад за кордоном базується на низці теоретичних основ, які враховують соціокультурні, економічні та політичні аспекти взаємодії між країнами та їхніми громадами. Деякі ключові теоретичні підходи до розвитку громад за кордоном включають:

- теорія транснаціонального розвитку: зосереджена на вивченні впливу міграції та глобалізації на розвиток громад, підкреслює важливість транснаціональних зв'язків і взаємодії між різними культурами та економічними системами;

- теорія соціального капіталу: акцентує на важливості соціальних відносин та мереж для розвитку громад, сприяє взаємодії та обміну ресурсами між членами громади;

- теорія сталого розвитку: зорієнтована на забезпечення економічного і соціокультурного зростання, не шкодячи природному середовищу, та створенню стійких та тривалих громад;

- теорія культурної інтеграції: підкреслює важливість збереження та розвитку культурної ідентичності при здійсненні взаємодії між різними культурами в глобальному контексті;

- теорія участі громади: зосереджена на важливості активної участі місцевих жителів у процесах прийняття рішень, сприяючи сталому розвитку та ефективній громадській діяльності [9].

Ці теоретичні підходи надають концептуальну основу для розуміння та впровадження стратегій розвитку громад за кордоном, враховуючи усі аспекти їхнього функціонування в глобальному вимірі.

Національна громада за кордоном є важливим елементом для збереження та розвитку національної ідентичності українців у глобальному контексті. Цей соціокультурний простір стає не тільки місцем самоорганізації та взаємодії між українцями за межами країни, але й важливим фактором для підтримки національної ідентичності українського народу [5].

Перше і найважливіше, що надає нашій національній громаді за кордоном значущість, – це збереження унікальності та багатства української культури, мови та історії в інших країнах. Це місце,

де українці можуть практикувати та передавати свою мову, святкувати певні дати та вшановувати історію свого народу та його традиції. Громада за кордоном стає засобом для збереження та підтримки української культурної спадщини в іноземних середовищах.

Друге, це місце, де українці можуть знаходити підтримку та спільноту в чужому оточенні. Громада створює можливість для взаємодії, обміну досвідом та взаємної допомоги між українцями, які перебувають за кордоном. Це сприяє формуванню позитивного психологічного клімату та відчуття спільності, що є важливим для самовизначення та стабільного розвитку громади.

Третє, національна громада за кордоном може впливати на подолання викликів та реалізацію ідей в інтересах України. вона може бути платформою для обговорення та вирішення проблем, пов'язаних з українською діаспорою та сприяти активній участі українців у справах своєї країни (наприклад, використовуючи цифрові інструменти, зокрема CivicLab [3]).

Отже, національна громада за кордоном виступає не лише як місце для збереження ідентичності, але й як потужний ресурс для взаємодії та внесення вагомого внеску у розвиток та представлення України у світі [5; 6].

Крім того, національна громада за кордоном має потенціал стати мостом між Україною та іншими країнами, сприяючи розширенню міжнародних зв'язків та взаємопорозуміння. Члени громади, взаємодіючи з представниками інших національностей, можуть сприяти побудові позитивного іміджу України, сприяти обміну культурними цінностями та розвивати дипломатичні відносини. Також національна громада є важливим ресурсом для підтримки української діаспори в умовах світу, що змінюється. Сучасні технології та засоби зв'язку дозволяють громаді за кордоном активно співпрацювати з Україною у сферах економіки, освіти, культури та соціального розвитку, допомагаючи обміну ідеями та кращими практиками.

У контексті війни важлива співпраця між владою та громадою, вона набуває особливого значення для ефективного управління кризовою ситуацією та максимальної підтримки громадян. Влада має забезпечити прозору інформаційну політику, розробку та реалізацію програм допомоги, а також активну взаємодію з громадськістю [2]. У військовий час і кризових ситуаціях важливо, щоб влада надавала правдиву інформацію, яку отримують громади. Це не тільки сприяє створенню об'єктивної картини подій, але й формує довіру між владою та людьми. Забезпечення доступу до достовірної інформації допомагає громадянам усвідомити ситуацію, приймати обґрунтовані рішення та діяти відповідально.

Співпраця посольства України в Португалії та громадськості повинна будуватися на нових принципах, таких як системність, довіра та єдність. Системність передбачає не лише реакцію на виклики, але й врахування глибинних причин проблем для розробки ефективних стратегій. Довіра виникає з прозорості та взаємного розуміння, що є основою для

конструктивної співпраці. Єдність полягає в об'єднанні зусиль для досягнення спільної мети – подолання викликів, які стоять перед українською громадою та владою в умовах кризи. Усі ці аспекти сприяють побудові єдиного бачення, де кожна сторона додає свій внесок для досягнення спільної мети (гарантування безпеки, соціальної підтримки громадян, сталого розвитку в умовах викликів тощо).

Важливо зазначити, що побудова української громади в Португалії, також має спиратися на законодавство Європейського Союзу і принципи демократії та участі. Хартія основних прав Європейського Союзу [8] (далі – Хартія) є ключовим документом, який може бути корисним при розбудові міцної громади українців в Португалії з таких причин:

- захист основних прав і свобод: Хартія гарантує захист основних прав та свобод, таких як право на життя, свободу думки, совісті і релігії, а також право на освіту, працю та культурні вільності. Це сприяє створенню умов для повноцінного життя та розвитку громади;

- принципи рівності та недискримінації: Хартія встановлює принципи рівності та заборону дискримінації за будь-якою ознакою. Це стимулює рівні можливості для всіх членів громади та сприяє формуванню інклюзивного суспільства;

- соціальні та економічні права: Хартія визнає соціальні та економічні права, включаючи право на працю, справедливі умови праці, соціальний та житловий захист. Це може допомагати українцям в Португалії забезпечувати стабільні умови життя та праці;

- права іммігрантів та біженців: Хартія враховує права іммігрантів та біженців, зокрема право на притулок та захист у випадку переслідувань. Це може бути особливо важливим для українців, які знаходяться в Португалії у зв'язку з конфліктом на території України.

Сприяння розвитку громадянського суспільства: Хартія підтримує принципи свободи об'єднань та участі у громадському житті. Це може сприяти формуванню активних громадських організацій та сприяти розвитку громадянського суспільства. Розуміння та застосування цих положень може служити основою для побудови громади, яка базується на принципах справедливості, рівності та захисту прав людини.

Побудова громади повинна також базуватися на реальному досвіді та прикладах успішних ініціатив. Це може включати в себе вивчення досвіду інших громад або країн, використання позитивних прикладів з розвитку спільноти в аналогічних умовах. Важливість використання досвіду полягає в тому, що це надає конкретні інструкції щодо того, як досягти успіху. Вивчення прикладів може допомогти уникнути повторення помилок, визначити ефективні стратегії та вдосконалити підходи до будівництва міцної громади.

В історії існують численні приклади сильних національних громад, які впливали на розвиток своїх країн та сприяли збереженню національної ідентичності (перш за все, цікавим є досвід

вірменської та єврейської спільнот). Одним із прикладів є й українська діаспора, яка розселена по всьому світу та має значний вплив на події в Україні. Ця громада активно підтримує українські ініціативи, сприяє економічному розвитку та культурним обмінам, особливо це відчувається з початком бойових дій Росії проти України.

Що ж до реального досвіду на нинішній момент часу, нами було проведено дослідження щодо портрета українських біженців, яке охопило 120 громадян України, що проживають в 34 містах Португалії (осінь-зима 2023 р.). Таке розподілення дозволяє врахувати думки та погляди українців, які проживають в різних регіонах Португалії, та покращити повне розуміння української громади в цій країні. Важливо зауважити, що це дослідження не є репрезентативним і не може бути повністю узагальненим для всієї української громади. Напрацювання та висновки під час аналізу результатів дослідження, створюватимуть базу для розробки стратегій та рекомендацій, спрямованих на поліпшення умов життя та соціальної допомоги українцям в Португалії в умовах війни Росії проти України.

Головна частка учасників становлять люди віком від 18 до 35 років (60,75 %), з чим пов'язана висока активність в опитуванні. Жінки переважають серед респондентів (79,2 %), що може пояснюватися їхньою вищою відповідальністю за сім'ю, дітей та бажання мати вплив на майбутнє в Португалії. Сімейний стан також важливий, оскільки 39,3 % проживають з чоловіком/дружиною та дітьми, а 23,4 % мають дітей, але наразі без партнера. З урахуванням сімейного стану, 44,9 % опитаних мають 1-2 неповнолітніх дітей.

Рівень освіти учасників: 84,1 % мають вищу освіту, 6,5 % професійно-технічну освіту, 5,6 % – повна загальна середня освіта, 2,8 % мають науковий ступінь, 1 % мають лише базову середню освіту.

На питання «Як оцінюєте своє матеріальне становище?», надані такі відповіді (рис. 1).

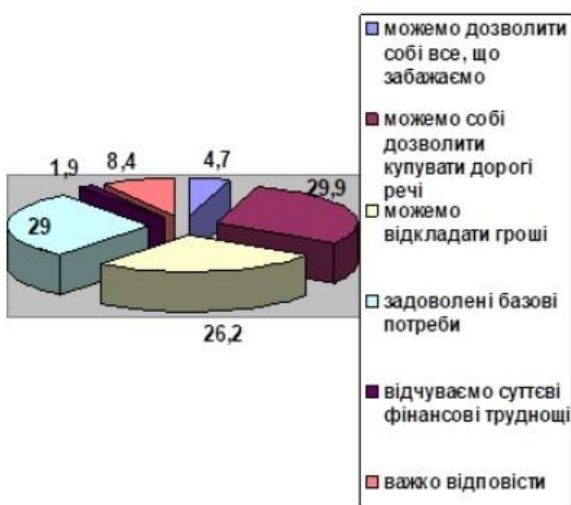

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на питання "Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище?", у відсотках.

Матеріальне становище також можна окреслити за наступними даними – 76,7 % респондентів відповіли, що проживають в орендованій квартирі /будинку / кімнаті (за свій кошт); 7,8 % у квартирі / будинку /кімнаті (за програмою компенсації житла); 6,7 % проживають безкоштовно у місцевих жителів або волонтерів; 6,7 % у друзів або у родичів безкоштовно; 2,2 % користуються соціальним житлом безплатно. Спираючись на отримані дані, можна визначити, що країна втратила людський ресурс, що потребує обдуманого повернення в Україну, або збереження ідентичності в нових соціокультурних умовах. Якщо припустити, що тимчасово переміщені біженці не повернуться, можна визначити кілька ключових аспектів, які можуть негативно впливати на соціально-економічне становище України.

По-перше, значна частина учасників є молодими людьми із вищою освітою та професійними навичками, орієнтованими на активну трудову діяльність і фінансову незалежність. Їхня еміграція може вплинути на втрату обдарованого кадрового потенціалу та сповільнення економічного розвитку України.

По-друге, масова еміграція молодих жінок із сім'ями та дітьми є серйозним викликом для України з погляду демографії. Ця тенденція може вести до порушення демографічного балансу, розвалу сімейних зв'язків та негативного впливу на соціальні аспекти розвитку країни. Збереження та повернення молодих сімей є надзвичайно важливим завданням для України з урахуванням їхнього значущого впливу на демографічну ситуацію. Розробка стратегій та заходів для утримання цієї цільової групи може визначити сталі перспективи країни в майбутньому [1].

З іншого боку, важливо враховувати інтереси наших громадян та розглядати стратегії для збереження зв'язків та формування національної ідентичності у молодого покоління та громадян, що залишаться в Європі. Такі стратегії можуть містити програми підтримки та адаптації для українських емігрантів, сприяння збереженню мови та культурних традицій, а також створення умов для збереження та розвитку української спільноти за кордоном. Це допоможе зміцнити зв'язки між Україною та своїми громадянами за кордоном та забезпечити позитивний вплив на формування ідентичності українців, що перебувають в інших країнах.

Відповіді щодо процесу інтеграції та адаптації свідчать про значну різноманітність умов прибуття українців до Португалії під час конфлікту з Росією. Приблизно половина респондентів (50,1 %) приїхали в перші дні повномасштабного вторгнення, свідчачи про те, що значна частина цієї групи зазнала труднощів та була змушена залишити свою країну в реальний час кризи та загострення конфлікту.

Також 1/3 прибули в Португалію протягом останніх 7 місяців до року від початку вторгнення, вказуючи на продовження хвиль міграції та пересування українців між країнами Європи. Це може бути зумовлено тим, що понад 30 %

респондентів мали друзів та родичів в Португалії до приїзду, що підтримало їх рішення обрати цю країну.

У розділі про плани на майбутнє встановлено, що 42,2 % українців планують залишитись в Португалії протягом найближчих 2-3 років, це свідчить про їх намір адаптуватися та освоювати нове життя у цій країні. Додатково, 13,3 % визначили, що точно залишаться в Португалії, що вказує на стійкість їхнього наміру оселитися в цій країні на тривалий термін. Ще 11,1 % розглядають можливість повернутися у разі закінчення війни, виражаючи зв'язаність з рідною країною та надію на поліпшення ситуації. Крім того, 15,6 % розглядають можливість повернення, але це визначається як «можливо», що вказує на невизначеність та залежність від подальших обставин.

Також, важливо зауважити, що в попередньому дослідженні, що проводилось у вересні-жовтні 2022 р., кількість тих, хто висловлював бажання залишитися, була вдвічі меншою. Цей ріст свідчить про зміну у ставленні та планах українців, та відображати динаміку їхнього адаптаційного процесу. Також, можна відзначити помітний зсув у потребі в психологічній підтримці серед українців в Португалії. Зменшення цієї потреби з 42 % до 17 % може свідчити про певне поліпшення психологічної стійкості та поступової визначеності у майбутньому. Збільшився інтерес до самореалізації та розвитку, що може свідчити про те, що люди вже задовольнили базові та соціальні потреби й тепер активно прагнуть до особистісного росту, вдосконалення та досягнення власного потенціалу. Це також може вказувати на їхню внутрішню мотивацію та готовність активно працювати над власним особистісним ростом, адаптацією до нового середовища та будівництвом сталого життя, незалежно від зовнішніх обставин.

Аналізуючи дані щодо освіти дітей, можна зробити висновок, що приблизно 90 % родин з дітьми шкільного віку віддають перевагу навчанню в португальських школах, тоді як лише 10 % обирають українські школи онлайн або українську суботню школу в Португалії. Це свідчить про те, що понад 70 % дітей не мають прямого зв'язку з українською освітою, що може вказувати на їхню потенційну неспроможність повернутися. За таких умов можна говорити про втрату зв'язку дітей з українською мовою та культурою. Зокрема, участь українських дітей в португальських школах може викликати труднощі в утриманні мовного та культурного зв'язку, особливо за умов відсутності українських позашкільних програм та українського культурного центру. Аналіз даних щодо освіти дітей вказує на необхідність уважного вивчення та підтримки механізмів збереження української мови та культурних традицій в середовищі. Зазначений відсоток українських сімей, які обирали португальські школи для своїх дітей, визначає проблему збереження мовно-культурного спадку української діаспори.

Для вирішення цієї проблеми важливо розглядати можливість впровадження українських позашкільних програм та створення українських культурних центрів в Португалії. Це сприятиме

збереженню української мови, культурних традицій та ідентичності серед дітей українських родин. Забезпечення доступу до української освіти та культурних ресурсів допоможе зміцнити зв'язок нового покоління з багатозоровою ідентичністю, сприяючи взаєморозумінню та збереженню унікальних аспектів української спадщини в іншому культурному середовищі.

Можна зазначити, що українці виявляють високий рівень володіння англійською мовою (68,9 %). З позитивної сторони, це свідчить про високий рівень готовності та можливостей українців для успішної інтеграції в міжнародному співтоваристві. Однак це також вказує на можливість втрати цього цінного людського потенціалу для України, оскільки частина українців може вирішити залишитися за кордоном назавжди.

Тенденція, яка показує, що 38,9 % респондентів працюють за спеціальністю, може вказувати на те, що серед українців в Португалії є високий рівень професійної кваліфікації. Також, той факт, що частка респондентів, які працюють в сфері ІТ (26,21 %) та у сфері послуг (10,68 %), вказує на привабливість цих галузей. Особливістю сфери послуг є те, що вона може забезпечити можливість працювати, не вимагаючи відмінного знання португальської мови. Сфера ж ІТ надає можливість дистанційної роботи, що також може бути важливим фактором для тих, хто розглядає можливість залишитися в Португалії. Отже, ці тенденції свідчать про те, що високий рівень кваліфікації та привабливість ринку праці можуть грати ключову роль у вирішенні людьми залишитися в Португалії.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що національна громада за кордоном виступає не лише як засіб для збереження ідентичності, але і як стратегічний соціокультурний ресурс, який має великий потенціал впливу на різні аспекти сучасного життя України та її спільнот. Вона стає важливою ланкою у підтримці та просуванні національних цінностей в глобальному вимірі. У контексті війни Росії проти України українці за кордоном виступають не лише як зберігачі ідентичності, але й як стратегічний соціокультурний ресурс. Вони стають активними агентами, які нагадують світовій спільноті про значущість та необхідність міжнародної підтримки України в умовах глобального конфлікту. Українці за кордоном при взаємодії з глобальним співтовариством виконують роль своєрідних посланців, що розповідають про справжню ситуацію в Україні, акцентуючи на терміновості надання допомоги та потребі міжнародної підтримки для відновлення стабільності та миру. Вони, таким чином, виступають інструментом укріплення міжнародної підтримки українського народу в його зусиллях забезпечення своєї безпеки та незалежності.

Майбутнє української громади в Португалії може визначатися високим рівнем професійної кваліфікації, різноманітним навичкам та володінням англійською мовою, що відкриває широкі можливості для роботи та інтеграції в місцеве суспільство. Стійке бажання залишитися та виражені

плани на майбутнє свідчать про формування стійкого підходу до життя в новому середовищі. Загалом, спостереження за процесом адаптації українців в Португалії дозволяє очікувати їхнє поглиблення в місцеве суспільство, вдосконалення навичок та створення стабільного життя в новому культурному контексті.

Список джерел інформації

1. *Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 28-30 березня 2024 р., м. Харків. За заг. ред. Кіпенського А.В.* [Харківська-Дзюба Ж.В., Грибко О.В. Адаптація громадян України-мігрантів до нового соціокультурного середовища (на прикладі Португалії)]. Х. : НТУ «ХПІ», 2024. 187 с. (С. 67-70).
2. Закон України. «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Інноваційна методика, цифровий інструментарій громадської участі CivicLab. Retrieved from <https://rm.coe.int/civicl原因-a4-web/1680a729a1>
4. Кількість українських біженців з України. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/901520.html>
5. Лазебник С., Лещенко Л., Макар Ю. (1991). *Зарубіжні українці: довід.* К. : Вид-во «Україна». 252 с.
6. Маркус В. (1993). Українська західна діаспора на порозі ХХІ-го століття. *Українська діаспора.* Ч. 3. С. 24-32.
7. Українська громада в країнах світу. Retrieved from <https://turkmenistan.mfa.gov.ua/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu>
8. Хартія основоположних прав Європейського Союзу. Retrieved from <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
9. Fukuyama, Francis. (1999). *Social Capital and Civil Society.* The Institute of Public Policy, George Mason University. 321 p.
10. Ucrânia. Portugal prorroga por mais seis meses proteções temporárias a refugiados Retrieved from <https://www.publico.pt/2023/09/13/sociedade/noticia/ucrania-portugal-prorroga-seis-meses-protecoes-temporarias-refugiados-2063175>

2023/09/13/sociedade/noticia/ucrania-portugal-prorroga-seis-meses-protecoes-temporarias-refugiados-2063175

References (transliterated)

1. Aktualni problemy sotsialnoho rozvytku v suspilstvi zmin: Materialy II Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii 28-30 bereznia 2024 r., m. Kharkiv. Za zah. red. Kipenskoho A.V. [Kharkivska-Dziuba Zh.V., Grybko O.V. Adaptatsiia hromadian Ukrainy-mihrantiv do novoho sotsiokulturnoho seredovyscha (na prykladi Portuhalii)]. Kh. : NTU «KhPI», 2024. 187 s. (S. 67-70).
2. Zakon Ukrainy: Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukraïnskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Innovatsiina metodyka, tsyfrovyy instrumentarii hromadskoi uchasti CivicLab. Retrieved from <https://rm.coe.int/civicl原因-a4-web/1680a729a1>
4. Kilkist ukraïnskykh bizhentsiv z Ukrainy. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/901520.html>
5. Lazebnyk S., Leshchenko L., Makar Yu. (1991). *Zarubizhni ukraïntsi : dovid.* K. : Vyd-vo «Ukraina». 252 s.
6. Markus V. (1993). Ukraïnska zakhidna diaspora na porozi KhKhI-ho stolittia. *Ukraïnska diaspora.* Ch. 3. S. 24-32.
7. Ukraïnska hromada v krainakh svitu. Retrieved from <https://turkmenistan.mfa.gov.ua/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu>
8. Khartiia osnovopolozhnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu. Retrieved from <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
9. Fukuyama, Francis. (1999). *Social Capital and Civil Society.* The Institute of Public Policy, George Mason University. 321 r.
10. Ucrânia. Portugal prorroga por mais seis meses proteções temporárias a refugiados Retrieved from <https://www.publico.pt/2023/09/13/sociedade/noticia/ucrania-portugal-prorroga-seis-meses-protecoes-temporarias-refugiados-2063175>

Надійшла (received) 12.04.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Грибко Ольга Владиславівна (Grybko Olga) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна, кандидат наук з державного управління; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3227-608X>;

Харківська-Дзюба Жанна Вікторівна (Kharkivska-Dziuba Zhanna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти; Лісабон, Португалія.